

Persepolis 12+

pedagoško gradivo

avtor Igor Prassel

»Ne morem prehvaliti ganljive pripovedi Marjane Satrapi o njenem otroštvu, o odraščanju ognjevite deklice v revolucionarnem in vojnem Iranu. Četudi nas **Persepolis** povsem razoroži in nemalokrat nasmeje, je konec koncev predvsem šokanten in presunljiv.«

Joe Sacco, avtor stripov *Palestine* in *Varovano območje Goražde: Vojna v vzhodni Bosni 1992 – 1995*.

kazalo

uvod	2
umestitev filma v učne načrte	2
o filmu in stripu	3
o avtorjih	8
film in kontekst	9
iranska revolucija	10
ženske v Iranu	12

od stripa k animiranemu filmu	15
izhodišča za pogovor	17
besede avtorice	18
viri in priporočila za nadaljnje branje	20

uvod

Strip, v slovenščino preveden kot *Perzepolis*, in animirani film, z naslovom **Persepolis**, skozi izkušnjo odraščanja deklice/ženske obravnavata družbeno situacijo v represivnem Iranu, od poznih sedemdesetih do sredine devetdesetih let. Strip in film predstavljata izredno možnost za uvod v obravnavo različnih družbeno-socialnih tem, predvsem pa bosta osnovnošolce in dijake zaradi načina obravnave teh tem motivirala za nadaljnje raziskovanje. Tako strip kot animirani film sta medija, ki sta otrokom in najstnikom blizu, v našem primeru pa predstavljata mnogo več kot zabavo, ki so jo mladi vajeni prejemati prek obeh medijev. Pedagoško gradivo nam lahko pomaga učencem predstaviti osrednje teme, ki jih **Persepolis** izpostavlja.

umestitev filma v učne načrte

Film je zaradi obravnave tem krize odraščanja, identitete (feminizma), iranske revolucije ter ideologije in človekovih pravic zlasti primeren za razpravo pri osnovnošolskem pouku družbe, državljsanske vzgoje in etike ter zgodovine. Zaradi avtobiografskega značaja je **Persepolis** mogoče uporabiti tudi kot uvod v

pisanje prostih spisov pri pouku slovenskega jezika. V srednji šoli razpravo priporočamo pri pouku psihologije, sociologije in zgodovine. Ker je film nastal po originalni stripovski predlogi, priporočamo njegovo obravnavo tudi pri pouku likovne vzgoje (kako iz stripa narediti film, analiza podajanja iste zgodbe skozi različne medije, analiza likovne govorice v filmu). Povsod tam, kjer je ali bo izvajan izbirni predmet vzgoja za medije, prav tako toplo priporočamo analitično branje stripa in ogled filma.

o filmu in stripu

filmografski podatki

Persepolis, Francija, 2007, 35 mm, črno-bel, 92 minut, v francoskem jeziku s slovenskimi podnapisi

režija Marjane Satrapi, Vincent Paronnaud

scenarij (po stripovski predlogi Marjane Satrapi) Marjane Satrapi, Vincent Paronnaud

umetniški direktor Marc Jousset

animacija Christian Desmares, Thierry Peres

montaža Stéphane Roche

glasba Olivier Bernet

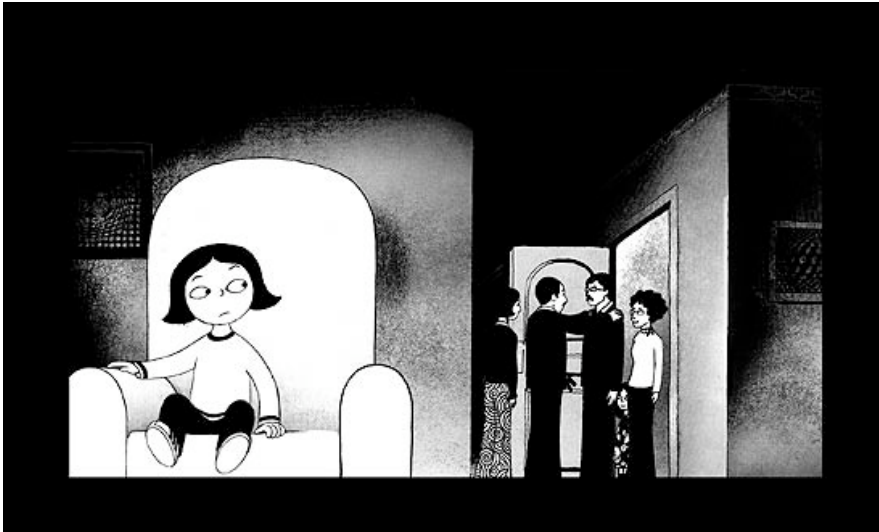
zvok Thierry Lebon

igrajo (glasovi) Chiara Mastroianni (najstnica in odrasla Marjane), Catherine Deneuve (Marjanina mama Tadj), Danielle Darrieux (Marjanina babica), Simon Abkarian (Marjanin oče Ebi), Gabrielle Lopes (Marjane deklica), Francois Jerosme (stric Anouche)

producenta Marc-Antoine Robert in Xavier Rigault (2.4.7. Films)

distribucija v Sloveniji Cankarjev dom

žanr animirana avtobiografska drama

vsebina (sinopsis)

Teheran 1978. Osemletna Marjane sanja o tem, da bo kot bodoča prerokinja rešila svet. Odrašča z naprednima staršema in ljubečo babico, v družbi katerih pozorno spremlja padec šahovega brutalnega režima. Ustanovitev nove Islamske republike napoveduje dobo »varuhov revolucije«, ki nadzorujejo vedenje prebivalcev. Marjane si mora zdaj zakrivati obraz, njene sanje o revoluciji pa postajajo še močnejše. V vojni proti Iraku na mesto padajo bombe, začne se pomanjkanje, ljudje izginjajo, represija je vsak dan hujša. Marjane je vse bolj uporniška, zato jo starši pošljejo v Avstrijo, kjer pri štirinajstih spozna povsem drugačno »revolucijo«: puberteto, svobodo in ljubezen, a tudi grenak okus življenja v tuji državi.

vsebina (interpretacija zgodbe)

Marjane Satrapi nam z izostrenim občutkom za podrobnosti vsakdanjega življenja in na videz preprostim pripovednim slogom približa svoje življenje na pragu odraščanja v času porajanja iranske islamske revolucije. Zgodba se začne takoj po strmoglavljenju šaha Reze Pahlavija ter nas popelje v svet edinke Marjane in njene družine med iraško-iransko vojno. Odraščala je v moderni, liberalni družini. Oče marksistični intelektualec in mati feministka sta se kot politična aktivista borila proti diktaturi. Njun boj je pri Marjane pustil neizbrisen pečat – mlada 'revolucionarka' je začela kaj kmalu simpatizirati s Castrom in Che Guevarom ter brati o iranskih revolucionarjih. Spremljala je palestinski boj za osvoboditev in ameriško vojno v Vietnamu ... Njena najljubša knjiga v tistih časih je bil strip z naslovom *Dialektični materializem* z Marxom in

Descartesom v glavnih vlogah. Ob poslušanju zgodb o mučenju v iranskih zaporih, ki so jih pripovedovali stric, starši in prijatelji, je Marjane hitro odrasla. S prihodom islamskih fundamentalistov na oblast sta strah in negotovost izpodrinila upanje in občutek novih priložnosti, ki ju je bilo čutiti ob začetku kulturne revolucije. Čez noč se je Marjanino vsakdanje življenje obrnilo na glavo. Dečke in deklice so v šolah ločili, deklicam pa zaukazali nositi naglavne rute. Vse pogosteje je bilo slišati krike umirajočih, prihajalo je do surovih pobojev (npr. zažiganje občinstva za zaklenjenimi vrati kinodvoran ...). Kot večina Irancev se je tudi družina Satrapi začela kmalu ozirati čez ramo in skrbno izbirati besede ter način oblačenja v času tiranije konformizma, ki je zavladala Iranu. Poleg tega je izbruhnila še vojna z Irakom, ki je prinesla nenehno bombardiranje Teherana in vojaški vpoklic tisočev Irancev, vključno s trinajstletnimi dečki. Soočena z novo situacijo se je zdaj štirinajstletna Marjane začela upirati (najprej s pomočjo glasbe in zahodnjaških oblačil, ki so jih starši prinesli iz Turčije, nato z zoperstavljanjem učiteljem), zato so se domači odločili, da jo pošljejo študirati na Dunaj k materini najboljši prijateljici. Ko se je Marjane znova polastila svoje individualne in družbene svobode, je spoznala, da se bo s težavo pomešala med vrstnike. Sekularna potrošniška družba ji je prinesla nekaj bridkih razočaranj in tako se je mlada Marjane začela vračati k svojim koreninam. Spoznavala je alternativno sceno in skozi prve ljubezni postopno drsela v novo bivanjsko krizo, vse dokler je na Dunaju ni obiskala mama in prinesla s seboj tisto »čustveno prtljago« materinske ljubezni, ki je hčerki pomagala prebroditi tudi najneznosnejše trenutke.

Marjane se je pozneje vrnila v Iran, se vpisala na Akademijo likovnih umetnosti in se poročila. Vendar jo je kmalu začela mučiti depresija. Ugotovila je, da je edini izhod vnovična selitev na Zahod, v Francijo, kjer jo je čakal nov začetek življenja.

nagrade (izbor)

Cannes 2007 (nagrada žirije), Cinemanila 2007 (posebna nagrada žirije), Ottawa IAF 2007 (nagrada za najboljši animirani celovečerni film), nominaciji za evropsko filmsko nagrado in nagrado oskar 2007, London IFF 2007 (velika nagrada), Sao Paolo IFF 2007 (nagrada za najboljši tujejezični film), Vancouver IFF 2007 (nagrada občinstva)

o stripu

Skozi zadnja desetletja je mednarodna stripovska scena doživela pravi preporod. Po zgledu Arta Spiegelmana in njegove mojstrovine z naslovom *Maus*, stripovske zgodbe o življenju Spiegelmanovega očeta, poljskega Žida, ki je preživel Auschwitz, nastajajo izpod peres avtorjev z različnih delov sveta nove avtobiografske pripovedi, ki se za pripovedovanje realnih in pol-realnih zgodb poslužujejo stripovske govorice. Joe Sacco, avtor malteškega porekla, je s stripovskima reportažama *Palestine* in *Varovano območje Goražde: Vojna v vzhodni Bosni 1992 – 1995* pokazal, da lahko stripovska govorica nastopa tudi kot novinarski medij. S Kanadčanko Julie Doucet smo čutili in sočustvovali ob branju njenih zgodb iz stripovskega dnevnika. Šveda Max Andersson in Lars Sjunesson v svojih potopisih z Balkana prepletata nadrealistično fikcijo in resnične dogodke. Hrvaška avtorica Helena Klakočar je ustvarila sijajen potopisni izsek z družinske poti po Jadranu ob začetku vojne v Jugoslaviji. Francoski avtorji Joelle Manix, Matt Konture, Lewis Trondheim, Joann Sfar, David B. ter ne nazadnje Marjane Satrapi pa so prepoznali, da strip kot medij ni nujno vklenjen v sfero fikcije. Marjane Satrapi je s svojim delom *Perzepolis* izbrala pravi trenutek za prihod na mednarodno sceno novega stripovskega izraza. Njen stripovski prvenec v podobi avtobiografske zgodbe najverjetneje predstavlja tudi prvi iranski strip (četudi je prva izdaja izšla v francoskem jeziku pri pariški založbi L'Association). Kljub temu da se Iran ponaša s številnimi vplivnimi ustvarjalci na področju literature, filma in karikature, iranski strip ni mednarodno prepoznan; Marjane Satrapi je tako pod vplivom francoskega bande dessinée (fr. strip) pravzaprav zapolnila nekakšen semantični vakuum.

Prvi del *Perzepolisa*, ki je izšel v Franciji leta 2000 z zgodovinskim predgovorom Davida B. (znameniti francoski avtor stripov), je doživel takojšen uspeh. Knjiga razodeva iransko zgodovino iz perspektive devetletne deklice, ki je islamsko kulturno revolucijo leta 1979 doživljala v duhu velikega pričakovanja. Imel sem srečo, da sem se leta 2001 med podelitvijo nagrad na odru angoulemskega gledališča z Marjane tudi osebno seznanil (s Stripburgerjem smo tistega leta prejeli nagrado za najboljši strip v neodvisni produkciji, Marjane pa je prejela nagrado Alph-Art Coup de Coeur za najboljši prvenec). V trenutku sem v njej prepoznal inteligentno in prisrčno osebo ter avtorico, ki bo v svetu stripovske umetnosti še veliko dosegla, ne da bi ob tem izgubila prirojeno skromnost. Primernost tona in avtentičnost občutij sta tisti obeležji albuma *Perzepolis*, ki sta še posebej pritegnili pozornost žirije. Umerjenost črno-bele risbe odraža otroško tenkočutnost in razkriva domišljijo, ki prevlada nad tragičnostjo padca iranske družbe pod žezlom diktature. Onkraj zgodovinskega konteksta izraža tisto, kar je univerzalno. Istega leta je *Perzepolis* prejel tudi nagrado zlati lev Belgijskega centra stripa v Bruslju, drugi zvezek pa ji je prinesel še glavno nagrado na angoulemskem festivalu leta 2002. A o ustvarjalni moči avtorice ne pričajo le nagrade. Tretji in četrti del *Perzepolisa* sta v nadaljevanjih izšla v znamenitem francoskem dnevniku *Libération*, prominentna ameriška založba Pantheon Books pa je izdala angleški prevod v trdi vezavi. Avtorica ljubi srečanja s publiko, ne tisto tipično publiko stripa željnih bralcev, pač pa z raznolikim in naključnim občinstvom, ki daje prednost 'resnemu' čtivu.

Strip Marjane Satrapi je preveden tudi v slovenski jezik. Društvo za oživljanje zgodbe 2 koluta je leta 2008 celo zgodbo izdalo v dveh knjigah (*Perzepolis – Zgodba o otroštvu* in *Perzepolis – Zgodba o vrnitvi*).

Marjane in Vincent

o avtorjih

Marjane Satrapi je bila rojena leta 1969 v Rashtu (Iran). Mladost je preživela v Teheranu, kjer je končala francosko gimnazijo. Po kratkem postanku na Dunaju se je preselila v Francijo in vpisala študij ilustracije v Strasbourgu. Na začetku kariere je želela pod vplivom ameriškega grafičnega mojstra Milтона Glaserja postati slavna grafična oblikovalka. Prvi uspeh je doživela s svojimi knjigami za otroke, odločilno prelomnico v njenem življenju pa je prinesla šele selitev v Pariz. Tu se je seznanila s skupino mladih francoskih umetnikov, ki so se pod okriljem založbe L'Association preživljali z izdajanjem stripov. Joann Sfar, Émile Bravo, Christophe Blain, David B. in Emmanuel Guibert so ji odprli vrata svojega studia, in prav David B. ji je s svojim stripom *Božjast* (v slovenščini izšel pri založbi Forum Ljubljana), presunljivim avtobiografskim opisom epilepsije, kot jo je doživljal njegov brat, odprl oči in jo spodbudil, da je svojo zgodbo prelila v strip. Ob stripovskem albumu *Perzepolis* je izdala še stripe *Broideries (Vezenine)* in *Poulet aux prunes (Piščanec s slivami)*. V življenju Marjane Satrapi sta njeni mati in babica odigrali bistveno vlogo. Z albumom *Broderies*, ki je l. 2003 izšel v zbirki Cotelette založbe L'Association in je posvečen njeni babici, je Marjane prekršila tabu in nam razkrila feministično plat iranske ženske (tri generacije žena ob

skodelici čaja odkrito razglabljaajo o nedolžnosti, ločitvi, ljubezni, ljubimcih, dogovorjenih porokah in spolnosti ...).

Animirani celovečerni prvenec **Persepolis** je nastal pod režisersko taktirko Marjane Satrapi in Vincenta Paronnauda.

Vincent Paronnaud, znan kot Winshluss, se je rodil leta 1970 v francoskem mestu La Rochelle. Je eden najuspešnejših francoskih risarjev stripov. Skupaj s sodelavcem Cizom si je izmislil junaka Mr. Ferraillea, emblematično figuro stripa *Ferraille Illustré*, ki ga je produciral skupaj s Cizom in Felderjem. Njegovi solo projekti vključujejo dela *Super Négra* (1999), *Welcome to the Death Club* in *Pat Boon – Happy End* (2001). Javno priznanje je dobil z nominacijama za deli *Smart Monkey* leta 2004 ter *Wizz and Buzz* (s Cizom) leta 2007 na Mednarodnem festivalu stripa v Angoulêmu. Winshluss in Cizo sta skupaj režirala dva kratka animirana filma: **O'Boy What Nice Legs** (čb, 1 min, 2004) ter **Raging Blues** (čb, 6 min, 2003). Winshlussov zadnji stripovski album z naslovom *Pinocchio* (2008) si je zaslužil priznanje za najboljši francoski stripovski album leta 2008.

film in kontekst

Med procesom pisanja in risanja zgodbe je Marjane Satrapi doživela globoko olajšanje spričo dolgoletnih frustracij: »... Odkar sem se leta 1994 preselila v Francijo, svojim prijateljem ves čas pripovedujem zgodbe o življenju v Iranu. Ob gledanju televizijskih poročil o Iranu vedno pobesnim, saj je tisto, kar kažejo, popolnoma ločeno od moje lastne izkušnje. Že skoraj dvajset let moram pojasnjevati, zakaj biti Iranec ali Iranka ni nekaj slabega ...« Avtorica vse od prve zgodbe dalje razodeva svoj prezir do strogih pravil islamskega fundamentalizma. Ali kot zapiše v uvodu k ameriški izdaji stripa: »Šah je bil na oblasti do leta 1979, ko je pred grožnjo prihajajoče revolucije pobegnil iz Irana. Od tedaj to starodavno in veliko civilizacijo omenjajo večinoma v povezavi s fundamentalizmom, verskim fanatizmom in terorizmom. Kot Iranka, ki je v Iranu preživela več kot polovico svojega življenja, vem, da je ta podoba vse prej kot resnična. Zato je bilo pisanje *Perzepolisa* zame tako zelo pomembno. Prepričana sem, da celotnega naroda ne moremo in ne smemo soditi po zločinih peščice skrajnežev. Poleg tega nisem hotela, da bi tisti Iranci, ki so kot borci za svobodo izgubili življenja v iranskih zaporih, tisti, ki so padli v vojni z Irakom, tisti, ki so bili

žrtve represivnega režima, ali tisti, ki so bili prisiljeni zapustiti svoje družine in domovino, potonili v pozabo. Čeprav lahko odpuščamo, ne smemo nikoli pozabiti.«

šah Mohamed Reza Pahlavi

iranska revolucija

Iranska revolucija, ki ji nekateri pravijo kar islamska revolucija, je spremenila Iran iz kraljevine pod vodstvom šaha Mohameda Reze Pahlavija v islamsko republiko pod vodstvom verskega vodje (ajatolaha) Homeinija. Revolucijo, ki je leta 1979 zamenjala režim v Iranu, svetovni zgodovinarji velikokrat omenjajo kot eno od treh najpomembnejših revolucij v zgodovini, poleg francoske in boljševistične. Glavnih razlogov za iransko revolucijo ne gre iskati v dotlej znanih vzrokih drugih revolucij (poraz v vojni, ekonomska kriza, vstaja kmetov, nezadovoljstvo vojakov), ampak predvsem v šahovih političnih napakah in neuspehu drugih političnih strank. Iranci so šahu zamerili predvsem njegovo avtokratsko vedenje in odkrito spogledovanje z Združenimi državami Amerike, na živce sta jim šla korupcija in elitizem, ki sta se razpasla na dvoru, dovolj so imeli neuspešnih ambicioznih ekonomskih programov. Šah sam pa je nerodno reševal odnose s šiitskimi religioznimi voditelji in se raje posvetil zatiranju levičarskih skupin, tako da ni uspel preprečiti vedno večjega vpliva radikalne in populistične Homeinijeve politike. Na drugi strani so bile ostale opozicijske skupine (posvetni in moderni muslimani, liberalci in levičarji) prepričane v svojo moč in so zanemarjale Homeinijev vpliv. Nedvomno sta k Homeinijevi zmagi pripomogli tudi njegova samozavest in karizmatična drža, ki ju je oblikoval v

izgnanstvu. V 64 dneh trajanja same revolucije je bila ključna politično-propagandna modrost, pogum in energija Homeinijevih privržencev (združenih v tako imenovane paravojaške skupine »braniteljev revolucije«), ki so prepričali prebivalstvo, da so najbolj zaslužni za poraz starega sistema.

Začetek revolucije predstavljajo veliki protesti v decembru 1978, ob katerih so se na ceste zgrnile množice proti-šahovskih demonstrantov. Na začetku niso demonstrirali samo radikalni Homeinijevi islamisti, ampak tudi tako imenovani islamski levičarji, liberalno-demokratski islamisti, socialistične skupine (študentje, delavci in intelektualci, bodisi islamistični mudžahedini ali marksistični fedajini) ter ne nazadnje nacionalistična in republikanska gibanja. Protesti in demonstracije so paralizirali državo in Pahlavi je zbežal v tujino, Homeini, ki ga je šah leta 1964 zaradi političnih spletk izgnal iz države, pa se je zmagoslavno vrnil. Februarja 1979 se je z odločitvijo vrhovnih poveljnikov vojske, da ne bodo več branili kraljevine, po 64 dneh splošna revolucija končala. Na referendumu aprila 1979 so prebivalci Irana množično podprli prehod iz monarhije v islamsko republiko. Takrat devetinsedemdesetletni Homeini je ukinil šahov parlament, preklical ustavo in razglasil teokratsko vodeno Islamsko republiko Iran. Državo so naslednjih deset let pod Homeinijevim strogim teokratskim vodstvom vodili šiitski imami. Homeini je v sodišča vpeljal šeriatsko pravo. Šeriat je podlaga religioznega zakona, ki zaobsega vsa področja življenja, nad njegovim izpolnjevanjem pa bedi vrhovni verski in politični voditelj (kadi). Islamu je tuje ločevanje duhovnega od posvetnega, telesa od duha, politike od religije; prav tako tudi ne pozna sloja klerikov, ki bi bili posebej posvečeni v skrivnosti vere. Po uveljavitvi islamske revolucije v Iranu se je vpliv fundamentalističnih skupin, ki se zavzemajo za reislamizacijo države in družbe, povečal tudi v drugih islamskih državah. Po nastanku islamske republike je leta 1980 sosednji Irak pod vodstvom Sadama Huseina nenapovedano napadel Iran. V vojni, ki je sledila, naj bi na obeh straneh padlo več kot milijon vojakov in civilistov. Irak je sicer že leta 1982 ponudil Iranu premirje, a ga je Homeini zavrnil, vojna pa se je nadaljevala še šest let.

Photo by S.J. Staniski Azar Nafisi

ženske v Iranu

Marjane Satrapi ni ne prva ne zadnja Iranka, ki je v svojem umetniškem delu spregovorila o položaju iranske ženske. Roman iranske avtorice **Azar Nafisi** *Prebiranje Lolite v Teheranu* je čudovito prepletanje osebnih spominov in literarne kritike. Avtorica je v šestdesetih letih odraščala v Iranu in zatrjuje, da se njene pravice takrat niso bistveno razlikovale od pravic vsake Zahodnoevropejke. Njen oče je bil župan Teherana, mati pa ena prvih šestih žensk, ki so postale članice iranskega parlamenta. Azar Nafizi se je šolala v Evropi, v Teheran pa se je vrnila prav med rušenjem dinastije Pahlavi. Obdobje, ki je temu sledilo, je zaznamovala Homeinijeva diktatura. Nafisijeva je bila tisti čas profesorica angleške in ameriške književnosti na univerzi v Teheranu, kmalu pa je doživela napade islamskih skrajnežev, ki so tam študirali. Leta 1995 je zaradi vse bolj neznosnih omejitev nehala predavati na teheranski univerzi, nato pa je povabila k sodelovanju sedem svojih najboljših učenk, s katerimi je dve leti na svojem domu proučevala zahodno literaturo. Dekleta so postopno odmetavala rute in črne halje ter vse bolj kipela v živopisanih barvah. Sprva osramočene in ponižane so se prek pogovorov o klasičnih svetovne literature kmalu opogumile za temeljito soočenje s socialno, kulturno in politično resničnostjo življenja pod strogimi islamskimi zakoni. V predgovoru svoje knjige je avtorica zapisala: »Nasilju našega časa in politike navkljub si nas predstavljajte tako, kot si pogosto ne dovolimo predstavljati niti samih sebe; v naših najbolj intimnih in skrivnih trenutkih, ob najbolj nevsakdanjih vsakdanjostih življenja, ob poslušanju glasbe, zaljubljanju, sprehodih po senčnih ulicah ali ob prebiranju Lolite v

Teheranu. In potem si nas znova predstavljajte, ko nam je ves ta nedovoljeni svet spet odvzet, odtujen.«

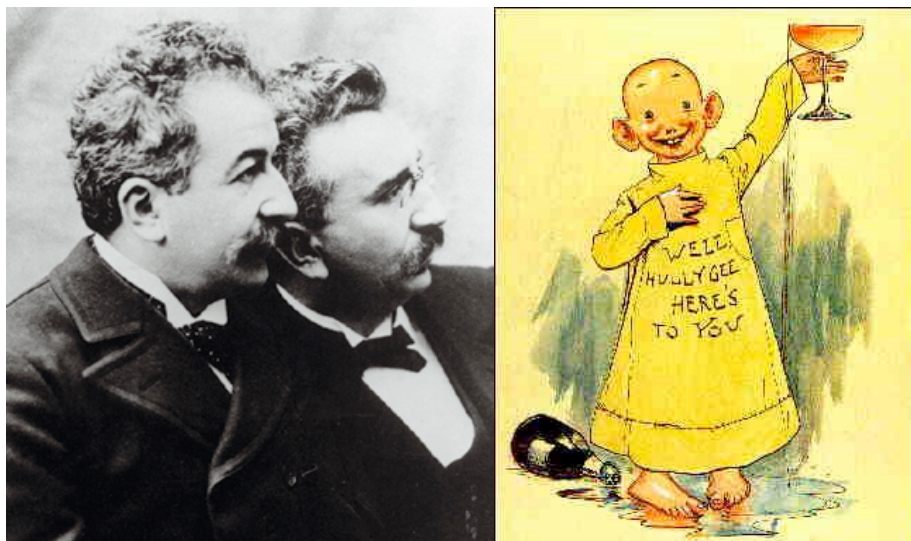
Antropologinja in bojevnica za človekove pravice **Svetlana Slapšak** (poglavje je povzeto po njenem prispevku o filmu *Persepolis* v reviji *Ekran*, glej vire) v svojem besedilu ugotavlja, da tako Marjane Satrapi kot Azar Nafizi ne obžalujeta svoje usode, temveč kritizirata vsakršne znake plehkega potrošništva, površnost, željo za dobičkom. Ideje avtoric so progresivne, razsvetljske in emancipatorne. Avtorici nista, tako kot mnogi na Zahodu, pozabili pozitivne energije revolucije, ateizem se jima zdi naravni izbor. Slapšakova je prav tako ugotovila, da obe prevzemata žanrsko obliko, ki je v svetovni književnosti priznana kot najbolj prilagojena in primerna za umeščanje ženske identitete v zgodovino – avtobiografijo; obe ji dodajata ironijo, samoironijo ter humorno distanco, zaradi česar sta njuna romana doživela izreden svetovni uspeh.

Širin Ebadi, Nobelova nagrajenka za mir 2003, je po poklicu pravica. Podobno kot Marjane Satrapi in Azar Nafizi je odraščala v sproščenem in enakopravnem družinskem okolju, kar v islamskem svetu ni prav pogosto. Socialne krivice režima šaha Reze Pahlavija, v katerem je vendarle pri triindvajsetih letih dosegla mesto predsedujoče vrhovnemu sodišču, so jo v mladostnem idealizmu pripeljale med podpornice islamske revolucije, ta pa ji je po zmagi odvzela temeljne pravice. Pogumno se je postavila po robu. Ni zapustila domovine in je pozneje, ko so okoliščine to omogočile, odprla zasebno odvetniško pisarno. Sprejemala je težke primere, se lotila študija šeriatskega prava in pomagala svojim strankam večinoma zastonj. Avgusta 2006 je dr. Ebadi s podporo iranskih aktivistk za pravice žensk sprožila Kampanjo za enakost, s katero želi zbrati milijon podpisov v podporo njihovi zahtevi za enakost pred zakonom. Kot sodobna Šeherezada zaupa v moč besede in v spoštovanje načel ter izročil. Danes v Iranu aktivistke in aktivisti zbirajo podpise v neposrednih pogovorih z ljudmi, na seminarjih, izobraževalnih delavnicah ter prek interneta. V naslednji fazi kampanje bodo pripravili predloge za zakonske spremembe. V avtobiografski knjigi *Iran se prebuja*, ki je pred kratkim izšla tudi v slovenskem prevodu, Ebadijeva ne govori le o svoji življenjski usodi; prinaša še vrsto spoznanj o Iranu, o odnosu te dežele do ostalega islamskega sveta in do zahodne kulture. »Kot prejemnica Nobelove nagrade se zavedam, da obstaja neposredna povezava med mirom, pravičnostjo ter spoštovanjem človekovih pravic. Tako dolgo, dokler bodo ženskam zanikane njihove človekove pravice kjerkoli na svetu, ne more biti pravičnosti in miru.

Priznanje enakih pravic za ženske je torej temeljni pogoj za ustvarjenje močnih in stabilnih družb. Zagotoviti ženskam, da uživajo enakost z moškimi na vseh področjih življenja – to je ključnega pomena, da človekove pravice postanejo univerzalna realnost.« Shirin Ebadi.

Splošna deklaracija človekovih pravic, ki priznava človekove pravice kot temeljne za dostojanstvo in razvoj vsakega človeka, nasprotuje diskriminaciji na podlagi spola. Kljub temu se številne ženske v Iranu soočajo z resno in močno razširjeno diskriminacijo, ki jih izključuje iz ključnih področij politične participacije ter jih obravnava kot drugorazredne državljane. Onemogočanje enakih pravic iranskim ženskam pomeni, da so številne nezaščitene pred nasiljem v družini in da nimajo ustreznega dostopa do sodnega sistema. V iranskem pravnem sistemu pa imajo ženske pravico do enakopravnega statusa z moškimi. Že zdavnaj je minil čas, ko bi zahteve po enakopravnosti med spoloma morale postati realnost. Vendar, šeriatsko pravo ženskemu delu prebivalstva predpisuje določena družbena pravila. Kršitev teh pravil je v pristojnosti revolucionarnih sodišč. Najbolj očiten primer kršenja ženskih pravic (z zahodnjaškega zornega kota) je predpis spodobnega oblačenja.

»Hidžab, oziroma islamski kodeks spodobnega oblačenja, predpisuje zakrivanje kože za ženske in več kot obvezno pokrivanje las v javnosti. Vrhovni vodja je hidžab predpisal za zaščito ženske pred nespodobnimi pogledi. Vendar pa je žensko podredil nekemu popolnoma arbitrarnemu nespodobnemu pogledu v obliki moralne policije, ki lahko na vsakem koraku ne le ošteje ali denarno kaznuje ženske, ki se ne podrejajo oblačilnim kodeksom, ampak jih brez posebne razlage lahko tudi aretira in fizično kaznuje. Veliki brat moralne policije, ki paradira po ulicah v temno zelenih uniformah, je grožnja, ki se je svobodno misleče ženske nikakor ne morejo navaditi, niti po tridesetih letih niti po stotih.«
Ida Hiršenfelder, Radio Študent.

*brata Lumière**The Yellow Kid*

od stripa k animiranemu filmu

Beseda »strip« pomeni v angleščini trak in je povezana z obliko pasice, zaporedja najmanj treh sličic. **Strip** je preprosto povedano posebna literarno-vizualna oblika zgodbe v slikah. Besedilo je v stripu največkrat napisano v oblakih. Osnovni elementi modernega stripa so: stalni liki, kronološko sosledje prizorov, raba piktogramov, onomatopej in drugih zvočnih efektov. Podobno kot v literaturi ali filmu se stripi razlikujejo po žanru ali vrstah, ki jih lahko delimo na pustolovske, detektivske, akcijske, zgodovinske, znanstveno-fantastične, superjunaške, alternativne in druge. V zadnjem času se je pojavil še avtobiografski strip, ki temelji na resničnih dogodkih ali intimnem življenju avtorjev stripa. Tako se je strip postopno razvil v umetniško formo in medij za pripovedovanje resnih zgodb. V zadnjih letih strip – tradicionalno namenjen zabavi, pa naj bo otroški ali odrasli – uživa vedno večji ugled in se uspešno postavlja ob bok visoki literaturi. Svoje mesto je našel v večini večjih knjigarn in tudi v slovenskem prostoru privablja zasluženo pozornost tako bralstva kot literarne stroke.

Animirani film je filmska zvrst animiranja risb, lutk, kolažev, predmetov in drugih živih ali neživih stvari, posnetih v tehniki snemanja sličica za sličico (ang. frame by frame) s filmsko ali video kamero, (digitalnim) fotoaparatom ali narejenih s pomočjo računalnika ter s sosledjem gibanja štiriindvajsetih sličic na sekundo. Glede na animacijsko tehniko, uporabljane materiale in postopke proizvodnje se

animirani film loči na risani film, lutkovni film (tega glede na uporabljene materiale ločimo na animacijo lutk, animacijo gline, animacijo plastelina ter drugih predmetov), kolaž film (ki ga ločimo na izrezanko in silhuetno animacijo), računalniško animacijo (2D in 3D) ter na animacijo drugih tehnik (risanje ali praskanje na filmski trak, risanje ali slikanje na steklo, risanje v pesek, piksilacijo, animacijo fotografij idr.) in animacijo, v kateri so različne tehnike med seboj pomešane. V primeru mešanja igrane in animirane filmske forme mora animirani del obsegati več kot 50 odstotkov produkcije, da bi ga lahko uvrstili v zvrst animiranega filma.

Prvi moderni strip je bil natisnjen v ameriškem časopisu leta 1895. Imenoval se je **The Yellow Kid** (*Rumeni deček*), njegov avtor pa je bil Richard F. Outcoul. Istega leta sta imela **brata Lumière** prvo uradno filmsko projekcijo v Parizu, zato lahko rečemo, da sta se film in strip rodila istočasno. Oba sta uporabljala enak jezik za pripovedovanje in oblikovanje svojih zgodb. V filmskem in stripovskem jeziku tako poznamo iste strokovne izraze, kot so npr. kader, sekvenca (sosledje), plan (bližnji/srednji/daljni), ritem, montaža. Sobivanja filma in stripa s tem še ni konec. Izposojata si tudi junake in zgodbe. Ekranizacije, oziroma filmske (animirane) priredbe stripov, uporabljajo predvsem v komercialnem, hollywoodskem filmu (Superman, Iron-Man, Batman, Spider-Man, Fantastični štirje, 300, Varuhi ...). Predvsem zaradi ustvarjalne krize hollywoodskih scenaristov so si producenti pomagali s tem, da so si filmske like izposojali pri stripovskih uspešnicah. A strogo dobičkonosno naravnana politika velikih hollywoodskih studiev ni dopuščala večjih odklonov, zato so producenti zaigrali le na preverjene karte: segali so skoraj izključno po klasičnih stripovskih superjunakih, ki so v desetletjih svojega obstoja pridobili množice predanih oboževalcev.

Perzopolis deli usodo redkih stripov, ki so preživeli ekranizacijo in postali dobri animirani filmi. Predstavlja uspešen prenos stripa na veliko platno, saj sta avtorja domiselno spojila elemente obeh medijev in pri tem v filmu ohranila vso sočnost, duhovitost, emotivno nabitost in ritmičnost, značilne za strip. Še eno pomembno dejstvo uspešnega »prevajanja« iz enega medija v drugega je, da je imela Marjane Satrapi glavno besedo pri adaptaciji scenarija za animirani film. Navsezadnje se lahko o tem prepričate tudi sami, saj imamo v slovenščino prevedena tako strip kot film, zato nam primerjava obeh omogoča, da se poblíž seznanimo s postopki filmske adaptacije stripovske predloge.

izhodišča za pogovor (in likovno dejavnost) ob ključnih tematskih sklopih filma

Navajamo nekaj osnovnih tem, o katerih se lahko s pomočjo Persepolisa pogovarjate pri izbranih predmetih:

zgodovina

zgodovina Perzije in Irana (medpredmetne povezave: geografija)

iranska revolucija (medpredmetne povezave: družba)

vojna med Iranom in Irakom

vpliv Zahodnih držav na bližnjevzhodne režime (medpredmetne povezave:

državlјanska vzgoja in etika)

družba / državljanska vzgoja in etika

družina

vzorniki in avtoritete

vere in verovanja, islam (medpredmetne povezave: zgodovina)

politična angažiranost in njene posledice v absolutističnem režimu

temeljne človekove pravice (pravice žensk)

vzroki in posledice revolucije

odnosi med spoloma

oddaljene kulture

vloga stanovanja v absolutističnem režimu

psihologija

psihologizacija likov

avtobiografija kot instrument samopodobe

struktura delovanja obrambnih mehanizmov

predsodki in diskriminacija

ljubezen in prijateljstvo v adolescenci

sociologija

kod oblačenja v islamu

statusni simboli

subkulture

likovna vzgoja in vzgoja za medije

perspektivno risanje: izdelava lastne stripovske zgodbe (medpredmetne povezave: slovenščina)

govorica telesa v filmu in stripu

raba črno-bele risbe

likovna ureditev prostora v filmu in stripu (scenografija, ozadje)

priredba stripa za film (priredba scenarija, izdelava snemalne knjige)

besede avtorice

Film smo prvič videli v dvorani na Elizejskih poljanah. Na koncu sem jokala, tudi občinstvo je jokalo. Iran je dandanes še vedno na naslovnicaх časopisov. Čeprav si morda želiš, da bi bil univerzalen, ne moreš prepričati, da bi ga ljudje videli v tej luči ... Film ne obsoja, ne reče: 'To je prav, to je narobe.' Samo pokaže, da ima situacija več plasti. To ni politično orientiran film s sporočilom, da bi se bolje prodajal. To je predvsem film o moji ljubezni do moje družine. A če evropski gledalci zaradi njega začnejo na Irance gledati kot na človeška bitja, ne pa kot na abstraktne pojme, npr. 'iranski fundamentalisti', 'teroristi' ali 'osi zla', potem bom vedela, da sem nekaj naredila. Ne pozabite, da so prve žrtve fundamentalizma Iranci sami.

Ljudje me neprestano sprašujejo: »Zakaj nisi napisala knjige?« Ampak *Persepolis* je zame prav to. Zame knjiga predstavlja liste, povezane v platnico. Romani v stripu niso tradicionalna literatura, a jih zaradi tega ne smemo podcenjevati.

Podobe so način pisanja. Ko ima človek dar za pisanje in risanje, bi bilo zares škoda odločiti se samo za eno ali drugo. Mislim, da je bolje izkoristiti oba talenta. Ves čas se učimo o svetu prek podob – na primer ob gledanju filma –, a za ustvarjanje filma potrebuješ sponzorje in denar in 10.000 ljudi, ki ti bodo pomagali film posneti. Za roman v stripu potrebuješ le sebe in urednika. Seveda moraš imeti dobro vizualno predstavo sveta. Magija deluje samo, če življenje zaznavaš prek podob. Nekateri umetniki bolj zaznavajo zvok, zato ustvarjajo glasbo. Morala je, da moraš vedeti, kaj hočeš povedati, in zato najti najboljši možen način. Težko je oceniti, kako se je moja zgodba razvijala od začetka. Tudi sama sem se sproti učila, kako pisati roman v slikah.

Sem pacifistka. Verjamem, da obstajajo načini reševanja svetovnih problemov. Namesto da velike količine denarja porabljajo za izdelovanje orožja, bi države morale ta sredstva namenjati za stipendije, s katerimi bi lahko mladi študirali v tujini. Mogoče bi potem postali dobri in pametni profesorji v svoji domovini. Za tako spremembo v razmišljanju je potrebnega več časa. Sama sem rasla v sproščenem ozračju. Če ne bi poznala nobene osebe iz druge države, bi glede na sporočila medijev mislila, da so vsi tujci zlobni. Ker pa poznam veliko ljudi, vem, da ni popolnoma dobrih ali popolnoma slabih ljudi. Ali je možno, da povsod najdemo enako količino hudobije? Če ljudje dobijo priložnost izkusiti življenje v več kot eni državi, bodo malo manj sovražili. To ni čarobna rešitev, ampak postopno začčenjaš razumeti in reševati svoje težave, namesto da bi zanje krivil druge. Zato sem hotela, da bi ljudje na Zahodu prek branja *Perzopolisa* razumeli, da sem imela enako otroštvo kot oni. Zelo sem počaščena, ko na podpisovanja knjige pridejo ljudje, ki nikoli prej niso brali stripov. Ko izvem, da so se za strip začeli zanimati šele, ko so prebrali moj roman, ko se zavem, da je branje moje knjige tem ljudem odprlo oči, da ne bodo več verjeli uradnim novicam, takrat se počutim srečno.

Ko so prebrali *Perzopolis*, so bili moji starši zelo ponosni. Če sem jih občasno kritizirala, so se le nasmejali, ker so vedeli, da je bilo vse, kar sem prikazala, res. Moj oče vedno pravi: »Edino idiot nikoli ne spremeni svojega mišljenja.« Moja starša sprejemata, da se čas spreminja in da se je njun pogled na svet spremenil. Naučila sta me, da je človeško delati napake. Vedno sta vse moje argumente sprejemala z resnostjo in zahtevala sta dialog. Ker sta bila sijajna starša, gojim do njiju čustvo nežnosti. Dala sta mi najpomembnejšo stvar – svobodo, da sama razmislim in se odločim po svoji volji. Najbolj pomembno

darilo, ki ga kdo lahko dobi, je, da zraste brez vnaprej določenih ideoloških ali religioznih prisil.

O svojih zasebnih zadevah ne maram pogosto govoriti, sebe raje uporabim kot točko subjektivnega pogleda, da tako lažje opišem, kaj se dogaja okoli mene. Če ljudje menijo, da poznajo moje življenje, naj si to kar mislijo. Če bi šestnajst let svojega življenja lahko stlačila v 400 strani stripa, potem si predstavljajte, kakšno mizerno življenje bi to bilo. Vendar moram priznati, da od trenutka, ko začnete pisati scenarij, zgodba postane fikcija. V bistvu vsaka napisana zgodba postane fikcija, razen ko gre za dokumentarno zgodbo ali novinarsko poročilo, kjer gre za podajanje informacij. Moja knjiga nikakor ni sociološka, zgodovinska ali politična, četudi se delno ukvarja s politiko, ampak saj se s politiko srečuje vsak posameznik. Zorni kot knjige je subjektiven, in ne smemo pozabiti, da gre delno za fikcijo. Gre predvsem za zgodbo, čeprav zelo blizu realnosti.

viri in priporočila za nadaljnje branje

B., David. 2008. *Na božjastni poti 1–3*. Zbirka Ambasada Strip. Forum Ljubljana.

Dovnikovič, Borivoj. 2007. *Šola risanege filma*. Društvo za oživljanje zgodbe 2 koluta/Društvo za širjenje filmske kulture KINO!, Ljubljana.

Ebadi, Shirin. 2008. *Iran se prebuja*. Mohorjeva družba, Celje.

Hiršfenfelder, Ida. 2008. *Feminizem v Iranu: Nesporazumi z implementacijo*.

Oddaja Sektor Ž, Radio Študent, Ljubljana

(www.radiostudent.si/article.php?sid=17104).

Mednarodni festival animiranega filma Animateka 2007. Katalog. Društvo za oživljanje zgodbe 2 koluta, Ljubljana.

Nafisi, Azar. 2004. *Prebiranje Lolite v Teheranu*. Ciceron, Mengeš.

Sacco, Joe. 2006. *Varovano območje Goražde: Vojna v vzhodni Bosni 1992–1995*. ZRC SAZU, Ljubljana.

Satrapi, Marjane. 2008. *Perzepolis – Zgodba o otroštvu*. Društvo za oživljanje zgodbe 2 koluta, Ljubljana.

Satrapi, Marjane. 2008. *Perzepolis – Zgodba o vrnitvi*. Društvo za oživljanje zgodbe 2 koluta, Ljubljana.

Slapšak, Svetlana. 2008. Kažipot kaotičnega spomina. Ekran, vol. 33, letnik XLV, februar-marec.

Spiegelman, Art. 2006. *Maus – Zgodba o preživetju*. ZRC SAZU, Ljubljana.

www.randomhouse.com/pantheon/graphicnovels/satrap2.html (besede avtorice)

Primeri pedagoških gradiv v francoskem in angleškem jeziku:

<http://www.kultur-frankreich.de/cinefete/9/data/dossier/persepolis.pdf>

<http://www.e-media.ch/dyn/bin/1108-4890-1-persepolis.pdf>

<http://www.diaphana.fr/films/persepolis/presse/persepolis.pdf>

<http://www.filmeducation.org/persepolis/>